

AUTORYTET W WYCHOWANIU I EDUKACJI WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY

Ireneusz M. Świtała

ORCID: 0000-0002-8823-7955

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

e-mail: ireneusz.switala@up.krakow.pl

THE AUTHORITY IN UPBRINGING AND EDUCATION OF CONTEMPORARY YOUTH

Keywords: authority, upbringing, education, teacher, values, youth

Abstract. The study refers to the views of philosophers and educators on authority in upbringing and education. An attempt was made to answer the question of whether authorities are needed in the upbringing of modern youth – what role they played in the past and in modern times. The purpose of the theoretical considerations was to determine the role of authorities in the development of youth, to show the changes in the formation of authorities over the years and the factors affecting the crisis of authorities in the modern world. The problem of the teacher's authority was also addressed by citing the results of surveys conducted among students.

Słowa kluczowe: autorytet, wychowanie, edukacja, nauczyciel, wartości, młodzież

Streszczenie. W opracowaniu odniesiono się do poglądów filozofów i pedagogów, dotyczących autorytetu w wychowaniu i edukacji. Próbowano odpowiedzieć na pytanie, czy w wychowaniu współczesnej młodzieży potrzebne są autorytety – jaką rolę spełniały w przeszłości oraz w czasach współczesnych. Celem teoretycznych rozważań było ustalenie roli autorytetów w rozwoju młodzieży, ukazanie zmian w kształtowaniu się autorytetów na przestrzeni lat oraz czynników mających wpływ na kryzys autorytetów we współczesnym świecie. Poruszono również problem autorytetu nauczyciela przytaczając wyniki sondaży przeprowadzonych wśród uczniów.

Wprowadzenie

Zjawisko autorytetu, znane od starożytności, nadal stanowi przedmiot rozważań współczesnych naukowców jako integralny element życia społecznego i oddziaływań wychowawczych. Przez setki lat odwoływano się w wychowaniu do autorytetów, zajmowały one kluczową pozycję w życiu społecznym jako przekaziele wiedzy i wartości, przyczyniając się do intelektualnego i duchowego rozwoju człowieka. Jednak w XXI wieku obserwujemy niechęć do autorytetów, ich kryzys, podważanie ich roli w wychowaniu i życiu społecznym.

Z jednej strony podkreśla się znaczenie i potrzebę autorytetu, z drugiej odrzuca się go, argumentując, że jest zaprzeczeniem wolności człowieka i narzędziem przymusu. Młodzi ludzie w dzisiejszym świecie stają się niezależni światopoglądowo, zbuntowani przeciwko narzucaniu im norm i wartości. Z drugiej strony, żyjąc w pluralistycznej i skomplikowanej rzeczywistości społeczno-kulturowej potrzebują wsparcia ze strony dorosłych, które dawałoby im poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji życiowej.

Autorytet (z łac. *auctoritas* – powaga, uznanie, znaczenie) to zjawisko psychospołeczne wpływu przez osobę lub instytucję na rozwój umysłowy lub stosunki między ludźmi, respekt i uznanie dla kogoś lub czegoś wynikające ze zwierzchnictwa lub kompetencji (Szlachta, 2004, s. 27). Jest on swoistą właściwością tkwiącą w osobie lub instytucji, dzięki której podporządkowują się jej inne osoby, to stosunek między dwiema osobami, w którym jedna z nich uznaje wolę drugiej i jej ulega (Jasiński, 2012, s. 7–10).

Cywilizacja zachodnioeuropejska, zbudowana na fundamentach starożytnej filozofii greckiej, prawa rzymskiego i kulturze judeochrześcijańskiej wytworzyła system wartości oparty na autorytetach. Do tworzenia trwałych form życia wspólnotowego przyczyniły się przez wieki trzy źródła: rodzina, naród, państwo, a proces ich budowania opierał się w znacznej mierze na urzeczywistnianiu idei autorytetu. Pojęcie autorytetu powstało w starożytnym Rzymie i oznaczało radę doświadczonych mężczyzn; był to rodzaj władzy pośredniej, która miała za zadanie wzmocniać decyzje podjęte przez rzymski senat, zwiększając w ten sposób zaufanie obywateli do władzy. Dla Rzymian autorytetami byli prawnicy i retorycy, wyjaśniający istniejące normy, osoby o szczególnych kompetencjach do oceny prawdziwości danych twierdzeń czy norm. Nie dotyczyło to podejmowania decyzji, lecz odnosiło się jedynie do siły perswazji i legalizacji władzy

(autorytet epistemiczny)¹. Autorytetem obdarzone były również osoby mające władzę, narzucające swoją wolę i posłuszeństwo z racji swojej mocy (autorytet deontyczny, *de iure*)². Cesarz rzymski stawał się podmiotem autorytetu jako człowieka, którego wola uznawana była za jedyne źródło norm w sferze społecznej i religijnej.

Autorytet już w starożytności stał się instrumentem wpływu, mającym na celu zmianę postrzegania świata i jego porządku, stał się jedną z form sprawowania władzy, która w sposób bezwzględny podporządkowywała sobie ludzi, łamiąc ich potrzeby i dążenia, ograniczając wolność jednostki i grup (Tchorzewski 2017, s. 192).

W starożytności odwoływano się również do autorytetów osobowych, gdzie ideałem, a jednocześnie autorytetem w wychowaniu był człowiek silny, wysportowany, wykształcony, umiejący logicznie i rozsądnie myśleć, o 'pięknym ciele i duszy', uczciwy i szlachetny. Ideały i wzorce występujące w kulturze starożytnej wciąż nie straciły na wartości i są obecne w czasach współczesnych.

W średniowieczu (V-XV w.) istniały trzy wzorce osobowe: ascety, rycerza oraz mądrego i silnego władcy. Autorytetem był człowiek umartwiający się, rozmiłowany w Bogu, modlący się i przygotowujący się do życia wiecznego, rezygnujący z uciech doczesnych. Odwoływano się również do autorytetu rycerza, człowieka silnego, odważnego, walecznego, kochającego Boga i swojego pana. Godni naśladowania byli także władcy i królowie, sławni i bogaci, broniący swojego terytorium i odnoszący sukcesy na polu walki.

W renesansie (odrodzeniu XV-XVI w.) odwoływano się do autorytetu humanisty, człowieka wszechstronnie wykształconego, znającego języki obce (grekę i łacinę), historię, literaturę, gramatykę, poetykę, odważnego w głoszeniu własnych poglądów, zaangażowanego w sprawy społeczne. Przykładem człowieka renesansu był Leonardo da Vinci (1452–1519) czy Erazm z Rotterdamu (1466–1536).

W epoce baroku (XVI–XVIII w.) człowiek zaczął mówić o swojej cielesności i potrzebach ciała, a jednocześnie nie przestawał myśleć o Bogu i popełnianych grzechach; targały nim różne sprzeczności moralne i religijne. Cenionymi wartościami był przepych i bogactwo, a egoizm szlachty przyczynił się do wielu konfliktów i wojen, które doprowadziły do upadku Rzeczypospolitej. W tym

¹ Epistemologia – teoria poznania, zajmująca się relacjami między poznawaniem a rzeczywistością, wiedzą, umiejętnością zrozumienia.

² Deontologia – nauka o powinnościach i obowiązkach.

czasie trudno jest doszukiwać się cenionych autoritetów, godnych naśladowania poza czołowymi filozofami epoki. Kartezjusz (1596–1650) głosił, że istotą człowieczeństwa jest umiejętność rozumowania, co wyraził w słynnym powiedzeniu *cogito ergo sum* (myślę, więc jestem) – myślenie prowadzi do poznania prawdy.

W oświeceniu (koniec XVII–1. poł. XVIII w.) nie ma jednego wzorca człowieka typowego dla tej epoki. Pisarze i filozofowie podkreślali, że godnymi naśladowania są ludzie rozumni, wykształceni, otwarci na świat i zdobycze nauki, erudyci, zwolennicy reform, patrioci i humaniści. Wielcy twórcy oświecenia w Polsce, tacy jak: Ignacy Krasicki, Adam Naruszewicz, Julian Ursyn Niemcewicz, Jan Potocki, Stanisław August Poniatowski w wielu kręgach uznawani byli za autorytety tamtych czasów.

W epoce romantyzmu pojawia się bohater romantyczny, człowiek wybitny, o bogatej psychice, przeżywający rozterki i gwałtowne emocje, zbuntowany indywidualista, tajemniczy, niezrozumiany przez ludzi, przeżywający nieszczęśliwą miłość, samotnie walczący o wolność ojczyzny. Chce zmieniać świat, bronić wolności swojej i innych, poświęcać się bezgranicznie dla jakiejś idei i zmieniać się w celu odkupienia swoich win, np. Jacek Soplica (*Cogito*, 2023).

W pozytywizmie (lata od upadku powstania styczniowego 1863–1864 do ostatniego 10-lecia XIX w.) ideały wychowawcze opierały się na autorytetach ludzi pracowitych i zaangażowanych społecznie. Hasła ‘praca u podstaw’, ‘emancypacja i równouprawnienie’ miały zobowiązywać do szerzenia oświaty i pomocy niższym warstwom społecznym, uczenia ich, jak pożytecznie pracować dla siebie. Prądy filozoficzne tego okresu to: scjentyzm (zaufanie do nauki, obserwacja, doświadczenie), utylitaryzm (przekonanie, że wszystko, co człowiek robi, powinno być społecznie użyteczne), ewolucjonizm (wszystkie formy życia przekształcają się w wyższe i doskonalsze).

Spośród wszystkich haseł światopoglądu pozytywistycznego największą rolę przypisywano wychowaniu. Herbert Spencer (1820–1903, filozofii angielski) twierdził, że jedyną wartością wychowawczą jest wiedza, a szczególnie nauki ścisłe i przyrodnicze (Fita, 2020). Pedagodzy pozytywistyczni wymieniali 5 aspektów ludzkiej egzystencji: życie fizyczne, zawodowe, rodzinne, obywatelskie i estetyczne, które łącznie mogą stworzyć warunki do pomyślnego rozwoju człowieka. Myśl tę przejęli polscy pisarze i publicyści tego okresu (Bolesław Prus, Stefan Żeromski, Eliza Orzeszkowa), przedstawiając w swoich utworach bohaterów pozytywistycznych, którzy stawali się autorytetami, do których odwołujemy się, także współcześnie, w procesie edukacji i wychowania (Mucha, 2012, s. 30–47).

Na przełomie XIX/XX w. dominowały dwa typy wychowania, narodowy oraz niepodległościowy, oparte na autorytecie Józefa Piłsudskiego (1867–1935) i mimo upływu czasu nie straciły one na aktualności (Koprowski, 2017).

Każda epoka historyczna wypracowała specyficzny obraz człowieka, ideał wychowania w dużej mierze oparty na autorytetach, które reprezentowały określone wartości. Wartości były powiązane z normami moralnymi, obowiązywały wszystkich i były niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania jednostki i społeczeństwa. Wartości w każdej epoce historycznej przystosowane były do warunków politycznych, ekonomiczno-społecznych, prądów filozoficznych czy kulturowych. Często ich treść uzależniona była od oczekiwań elit politycznych i filozofów oraz ustrojów społecznych. Źródłem autorytetów, a zarazem określonych wartości, były dzieła literackie, w których przedstawiano ludzi godnych naśladowania, urzędy czy instytucje, których działalność opierała się na wartościach transcendentalnych, ponadczasowych, bez względu na ideologie polityczne, np. na patriotyzmie, wolności, szacunku dla bohaterów, opiekuńczości wobec słabszych i skrzywdzonych.

Przez całe stulecia pojęcie autorytetu związane było z władzą: prawa, senatu, papieży, kościoła, monarchów i innych form władzy świeckiej i urzędowej.

Autorytety w życiu współczesnej młodzieży

Obecnie w czasie kryzysu autorytetów rodzi się pytanie o potrzebę autorytetu w wychowaniu – czy jest to zjawisko naturalne i bezwarunkowe, czy odwoływanie się do przykładów wymaga intencjonalnych działań nauczycieli i wychowawców? Na początku życia dziecko przejmuje od rodziców czy dziadków wzorce postępowania, normy i wartości. Później osobami znaczącymi stają się idole, autorytety medialne, czyli osoby popularne, wzbudzające zainteresowanie otoczenia, telewizyjni celebryci lub sportowcy, artyści, bohaterowie filmów, postacie literackie – rzadziej nauczyciele i wybitne osobowości przestrzeni publicznej. W życiu dorosłym ludzie także szukają autorytetów i często opierają się na autorytetach społecznych, co nierozdzielnie związane jest z opinią społeczną dotycząca reputacji danej osoby (Olubiński, 2012, s. 7–20). Zachowanie, sposób życia i cenione wartości stanowią podstawę moralności, która jest ważnym kryterium uznania kogoś za wzorzec godny naśladowania. Osoba obdarzona autorytetem musi mieć zdolność poruszania umysłów i sumień, w konsekwencji rodzi się fascynacja i chęć utożsamienia się z jego wartościami. Autorytetem w rozumieniu podmiotowym może być określona idea, zasada moralna, ludzki rozum; może

on istnieć tylko wtedy, gdy damy mu naszą akceptację (Skarga, 2007, s. 98). Jest to zjawisko relatywizowane, a jednocześnie interdyscyplinarne, określane jako cecha, właściwość, zespół wartości, relacja, sposób oddziaływania czy wpływ (Jarmuszko, 2013, s. 22-25).

Autorytet zostaje ucieleśniony przez konkretny podmiot, któremu jest przypisany, jako swoisty atrybut danej osoby, która dzięki zespołowi cech i kompetencji, poprzez swoje słowa i działanie wpływa na kształtowanie sądów i postaw innych ludzi, którzy uznają ten wpływ za wartościowy. Autorytet osoby znaczącej wynika z jej pozycji społecznej oraz wartości osobowych – to układ wzajemnych interakcji, w których będzie ona posiadała możliwość skutecznego, niewymuszonego wpływu na inne osoby i gdy one będą darzyć ją szacunkiem, ufnością i czerpać wzory dla własnego postępowania. Autorytet zakłada wyższość i podporządkowanie, identyfikację aksjologiczną – jest to akt wolicjonalny i intelektualny (Jarmuszko, 2013, s. 31).

W literaturze przedmiotu możemy spotkać różne podziały autorytetów:

- autorytet merytoryczny (osoby posiadające wyjątkowe uzdolnienia, umiejętności, szczególne kompetencje),
- autorytet moralny (gdy osoba zyskuje poważanie ze względu na swoje postępowanie, zgodne z ogólnie przyjętymi wartościami i normami etycznymi),
- autorytet formalny (osoba pełniąca ważne funkcje i role społeczne) (Chałas, Maj, 2016, s. 132).

Można wyróżnić autorytet jednostkowy (podmiotowo-osobowy) i podmiotowo – instytucjonalny, a także autorytet wewnętrzny, który jest efektem dobrowolnej uległości i chęci podporządkowania się oraz zewnętrzny w przypadku wywierania presji w celu podporządkowania się – wynika z żądy władzy i nadmiernych ambicji. Znany jest również podział na:

- autorytet epistemiczny (intelektualny), którego nosicielami są osoby z dużą wiedzą na temat nauki, sztuki, religii, filozofii – są to znawcy i specjaliści w danej dziedzinie,
- autorytet deontyczny (przełożonego), osoby pełniące funkcje kierownicze, służbowe (Piórkowski, 2016, s. 16).

Inny podział to autorytet:

- prawdziwy i ponadczasowy,
- integralny i częściowy,
- indywidualny i grupowy,
- realny i fikcyjny,

- intelektualny i moralny (Łobocki, 2002, s. 105).

Autorytety personalne spełniają rolę życiowego drogowskazu, doradcy, przewodnika, pomocnika czy interpretatora. Najczęściej zostaje nim osoba, która jest: dobrym fachowcem, ekspertem, dobrym człowiekiem i kimś, kto posiada umiejętności harmonijnego współżycia społecznego i czynienia dobra. Jest to człowiek o bogatej, niezwykłej osobowości, wyposażony w kompetencje, moralność i charyzmę, cechuje go prawość, wybitność myślenia i działania, zarówno w sensie logiczno-pragmatycznym, jak i etycznym (Żywczok, 2006, s. 32).

Podsumowując, można stwierdzić, że właściwości podmiotu obdarzonego autorytetem społecznym to:

- ponadprzeciętny status formalny czy społeczny,
- gruntowna wiedza ogólna oraz głębokie i rozległe kompetencje merytoryczne w zakresie prezentowanej działalności,
- bogate doświadczenie życiowe i zawodowe,
- rzetelne wykonywanie pracy i obowiązków, nowatorstwo działań,
- skuteczność działania, ponadprzeciętne rezultaty osiągnięte w swojej specjalności,
- postawa prospołeczna, umiejętność i wola niesienia pomocy,
- cenione walory charakteru,
- walory intelektualne,
- społecznie akceptowana sylwetka moralna,
- atrakcyjność fizyczna (Jarmuszko, 2013, s. 26).

Autorytety oddziałują na emocje, sposób myślenia i decyzje ludzi; pomagają w racjonalnym działaniu, są źródłem wiedzy, umiejętności i warunkiem możliwości działania.

Autorytety aksjologiczne, czyli wzory osobowe oraz źródła wiedzy o wartościach, fascynują człowieka, prowokując do naśladowania i dostarczają wiedzy o tym, jak postępować – są to autorytety moralne, artystyczne czy religijne, pełnią one funkcję wychowawczą.

Autorytetem aksjologicznym są też obiektywne normy postępowania, sumienie, dobro i prawo.

Autorytety poznawcze przyjmujemy, aby zdobyć wiedzę, której bezpośrednio nie możemy zgłębić sami za pomocą zmysłów i rozumu. Wtedy korzystamy z pośrednich źródeł wiedzy, czyli autorytetów zewnętrznych, nośników informacji, np. książek, gazet, mediów, a przede wszystkim ekspertów.

Autorytety praktyczne uczą umiejętności, mogą to być trenerzy, instruktorzy, nauczyciele przedmiotów zawodowych. Autorytety organizacyjne to eksperci,

rzeczoznawcy, przełożeni, pomagają w działaniach grupowych, zawodowych – jest to autorytet deontyczny, formalny, gdyż jego władza jest opisana w regułach funkcjonowania danej instytucji, może to być autorytet formalny, jak i nieformalny (Jacko, 2007, s. 19–30). W literaturze możemy spotkać wielość stanowisk na temat potrzeby i roli autorytetu w edukacji, jednak dominują dwa stanowiska: tradycyjne i alternatywne. Pierwsze dotyczy roli autorytetów w przekazywaniu wiedzy i wartości, jest to punkt odniesienia dla uczniów, którzy ufają mu i pragną go naśladować (Łażewska, 2013, s. 58). Drugie głosi, że autorytet nie przekazuje wiedzy, lecz ukazuje wieloznaczność prawdy, burząc zastane pewniki. Zadaniem autorytetu w czasach postmodernistycznych jest ukazywanie pluralistycznego świata różnic, a nie przekazywanie wiedzy, wartości czy norm postępowania. Autorytet alternatywny nie udziela odpowiedzi, lecz podpowiada, daje do myślenia, zachęca do twórczych poszukiwań (Witkowski, 2009, s. 303).

W latach 2009–2012 dla Polaków największym autorytetem był Papież Jan Paweł II – 94% (CBOS, 2009), 86% młodych ludzi przyznało, że w dzisiejszych czasach potrzebne są im autorytety i wzory do naśladowania, dzięki którym dążą do czegoś w życiu. Tylko 5% uznało, że nie są im potrzebne autorytety, a 9% nie miało zdania (Wasylewicz, 2006). Ponad połowa (53%) badanej młodzieży zadeklarowała, że posiada w życiu kogoś godnego naśladowania, a 35%, że nie posiada.

53% młodzieży odnajduje autorytety w rodzinie, dla 47% autorytetem jest Papież, 41% posiada autorytety medialne (aktorzy – 19%, piosenkarze – 10%, sportowcy – 8%, showmani – 3%), 9% wskazało na Kościół, a 8% na Jerzego Owsiaaka, 4% na nauczycieli i tyle samo na Kubę Wojewódzkiego, zaś 3% na Lecha Wałęsę (CBOS, 2009).

Z innych badań przeprowadzonych wśród młodzieży gimnazjalnej wynika, że dla 79% posiadanie wzorca jest ważne, a 16% go nie potrzebuje. Do posiadania autorytetu przyznało się 58,3% uczniów, najczęściej są to osoby znane i popularne (68%), tylko jedna osoba na 4 przyznała, że są to rodzice, a 6,2%, że nauczyciele. Wśród cech decydujących o uznaniu kogoś za autorytet młodzież wymieniała: doświadczenie (79%), wiedzę (70%), wykształcenie (45%), stanowisko (20%), popularność (16%) (Barabas, 2019, s. 15–20).

Współcześnie wielu naukowców wskazuje na chaos aksjologiczny i relatywizm moralny, nihilizm światopoglądowy, co doprowadza do kryzysu autorytetów. Przestają mieć znaczenie fundamentalne wartości, których przekazicielami byli rodzice, dziadkowie, Kościół, organizacje społeczne i wychowawcze, obdarzone przez tradycję autorytetem (Tchorzewski, 2017, s. 187). Dziś ich miejsce

zajmują eksperci, idole, celebryci, osoby publiczne, coraz mniejsze znaczenie ma Kościół katolicki i hierarchowie kościelni.

Autorytet nauczyciela

W pracy zawodowej nauczyciela kwestia autorytetu jest szczególnie istotna, ponieważ stanowi on fundament współpracy z uczniami i rodzicami. Niewątpliwie podstawą budowania autorytetu nauczyciela są: jego wiedza i umiejętności pedagogiczne oraz wiarygodność i szacunek do uczniów. We współczesnej pedagogice pojęcie to rozumiane jest jako szacunek, zaufanie, poważanie dla nauczyciela jako eksperta naukowego, doradcy, przewodnika w trudnościach. Pojęcie definiowane jest także jako zespół wielu różnorodnych właściwości, dzięki którym jest on ceniony i szanowany przez uczniów, którzy chcą go naśladować (Różycka, 2004, s. 254). Na autorytet składa się prawość charakteru, wysoka kultura osobista, kapitał intelektualny, zaufanie innych, fachowość, odwaga cywilna oraz sposób działania i postępowania zgodny z takimi wartościami, jak: sprawiedliwość, uczciwość, prawdomówność i szacunek dla człowieka (Paszkievicz, 2014, s. 112).

W literaturze pedagogicznej wyróżnia się różne aspekty autorytetu nauczyciela.

1. Autorytet środowiskowy oznacza, że nauczyciel staje się autorytetem dla rodziców czy społeczności lokalnej oraz partnerów procesu wychowawczego w środowisku.
2. Autorytet szkolny, nauczyciel jest autorytetem dla swoich uczniów.
3. Autorytet naukowy (intelektualny) oznacza wiedzę i kwalifikacje zawodowe, merytoryczne i pedagogiczne, zaufanie co do prawdziwości wypowiedzi, uzasadnień i twierdzeń.
4. Autorytet moralny dotyczy dyspozycji i zasad postępowania wobec uczniów i innych ludzi czy przestrzeganie kodeksu pracy nauczyciela.
5. Autorytet zewnętrzny wynika z władzy i dążenia do podporządkowania sobie uczniów poprzez stosowanie przymusu, zakazów i nakazów – autorytet ten wynika z osobistych preferencji czy cech charakteru, jest wykorzystywany w wychowaniu autorytatywnym.
6. Autorytet wewnętrzny może uzyskać nauczyciel, który konstruktywnie wpływa na uczniów, mobilizuje ich do samodzielnego myślenia i działania, a uczniowie dobrowolnie się mu podporządkowują (Szempruch, 2013).

7. Autorytet ujarzmiający oparty jest na bezwzględnym podporządkowaniu się wychowanków, tłumieniu ich samodzielności oraz inicjatywy, narzucając z góry wzory, sądy i postawy.
8. Autorytet wyzwalający polega na pobudzaniu uczniów do inicjatywy, samodzielności i odkrywczej postawy (Korodziński, 2020, s. 37).

W praktyce nauczyciele budują autorytet na podstawie swojej wiedzy, doświadczenia, kompetencji metodycznych, psychologiczno-pedagogicznych oraz społecznych. Autorytet nauczyciela może być wzmacniany nieformalnymi umowami (kontraktami), które pozwalają obu stronom skutecznie osiągnąć założone cele (Korodziński, 2020, s. 42).

Pedagodzy twierdzą, że bazą do zbudowania autentycznego autorytetu nauczyciela jest: umiejętność nawiązywania kontaktu z uczniami, aktywne słuchanie uczniów i przekazywanie jasnych komunikatów. Ponadto poszanowanie godności i uczuć, brak podejrzliwości, obdarzenie wychowanków kredytem zaufania i wyważona tolerancja oraz sprawiedliwość wobec wszystkich uczniów, a także wywiązywanie się z obietnic i zgodność słów z postępowaniem (Korbelak, Burkot, 2016, s. 7.)

Mówiąc o kompetencjach zawodowych współczesnego nauczyciela, które budują jego autorytet, autorzy wskazują na:

- kompetencje merytoryczne, na które składa się wysoki poziom wiedzy specjalistycznej w zakresie danego przedmiotu, samokształcenie mające na celu pogłębianie i uaktualnianie zdobytej wiedzy,
- kompetencje dydaktyczno-metodyczne, czyli znajomość zasad, metod i form kształcenia młodzieży z uwzględnieniem nowoczesnych narzędzi przekazu,
- kompetencje wychowawcze w oparciu o oparte na wiedzy psychologicznej dotyczące prawidłowości rozwojowych wychowanków i indywidualnego podejścia do każdego ucznia,
- kompetencje diagnostyczne i profilaktyczne polegające na umiejętności rozpoznawania trudności w nauce i zaburzeń w zachowaniu oraz szybkiego reagowania na nie,
- kompetencje komunikacyjne, planistyczno-projektowe oraz medialne (sprawne posługiwanie się nowoczesnymi środkami przekazu) (Strykowski, 2002; 2005, s. 5-13).

W opinii uczniów do najważniejszych cech nauczyciela posiadającego autorytet należą:

- jest nauczycielem z powołania (46%),

- traktuje uczniów po partnersku (44%),
- odznacza się wysoką kulturą osobistą (41%),
- ma dużą wiedzę (41%),
- potrafi być krytyczny wobec siebie (34%),
- jest zaangażowany w działalność społeczną, polityczną, religijną (30%),
- podnosi swoje kwalifikacje (27%),
- odznacza się idealną postawą etyczną (22%),
- zachowuje dystans w relacjach z uczniami (22%) (Korbelak, Burkot, 2016, s. 16).

Coraz częściej słyszy się o zanikaniu lub całkowitym braku autorytetu nauczyciela. Do najczęstszych przyczyn tego zjawiska należą:

- 1) zmiany w obyczajowości społecznej preferujące indywidualizm uczniów, relatywizm moralny, prawo do niezależności i wyrażania swojej autonomii;
- 2) ogólnospołeczna krytyka szkoły, która nie nadąża za postępem naukowo – technicznym i zmianami cywilizacyjnymi, nie wypełnia swoich funkcji wychowawczo-profilaktycznych, a także niedostatki materialne szkoły;
- 3) postawy rodziców wobec szkoły i nauczycieli; brak poparcia ze strony rodziców rzutuje na wizerunek nauczyciela w oczach uczniów;
- 4) brak odpowiednich wzorców do naśladowania i podziwiania; do zawodu trafiają często ludzie przypadkowi, nieposiadający predyspozycji do wykonywania tego zawodu, nie lubiący swojej pracy;
- 5) niski status materialny całej grupy zawodowej i spadający prestiż społeczny (Kuzin, Walat, 2019);
- 6) zdalne nauczanie powodujące ograniczenie kontaktów z nauczycielami, słabe oddziaływanie nauczyciela na uczniów, brak możliwości budowania autorytetu;
- 7) sytuacje konfliktowe w szkole, brak jedności między nauczycielami oraz dyrekcją szkoły, brak jednolitych postaw wobec uczniów, zróżnicowanie wymagań.

Niewątpliwie autorytet odgrywa dużą rolę w procesie edukacyjnym uczniów, jest to środek prowadzący do realizacji zadań wychowawczych i profilaktycznych. Może pobudzać ciekawość i rozwijać zainteresowania, inicjatywę, kształcić samodzielność, zachęcać do aktywności i samokształcenia. Autorytet nauczyciela wychowawcy jest odzwierciedleniem społecznie cenionych wartości, norm i zasad.

Zakończenie

Autorytet niezmiennie pozostaje przedmiotem społecznych i pedagogicznych dyskusji, sprzecznych ocen i komentarzy – budzi wiele refleksji i kontrowersji. Jest to zjawisko relatywizowane i jednocześnie interdyscyplinarne. Autorytet zostaje ucieleśniony przez konkretny podmiot, rzecz, ideę, instytucję, a przede wszystkim człowieka.

Autorytetem jest osoba, która posiada zespół cech i kompetencji oraz poprzez swoje słowa i działania wpływa na kształtowanie sądów i postaw innych ludzi. Musi ona mieć zdolność przekazywania swoich zapatrywań czy sądów innym ludziom, którzy dobrowolnie ulegają jej sugestiom. Dziś w czasach dynamicznych przemian społeczno-obyczajowych, stylu życia i systemów wartości obserwujemy kryzys i upadek niektórych autorytetów. Większość pedagogów twierdzi, że autorytet w procesie wychowania pełni fundamentalną rolę, wpływając na postawy i zachowania wychowanków. Istotą wychowania moralnego jest przekazywanie teoretycznej wiedzy aksjologicznej, jak i dostarczenie wzorów godnych naśladowania. Kryzys autorytetów pociąga za sobą załamanie wcześniej osiągniętej równowagi, odrzucenie tradycji, co może powodować utratę tożsamości kulturowej oraz utratę i poważne ograniczenia umiejętności postępowania w sytuacji kryzysowej. Może to doprowadzić do działań nieprzemysłanych, niezgodnych z normami życia społecznego.

Ważną rolę w procesie wychowania i edukacji odgrywa autorytet nauczyciela, który powinien stać się swoistym partnerem, tutorem, coachem, aktywnie towarzyszącym uczniom w wysiłkach edukacji i budowaniu zespołu, poprzez dialog, dyskusje, a przede wszystkim poprzez własny przykład, co przyczynia się do kształcenia pozytywnych cech charakteru i nawyków w nauce.

Referencje

- Barabas, M., *Autorytety w życiu współczesnej młodzieży*. Edukacja – Technika – Informatyka, 3 (29). (2019).
- CBOS. *Komunikat z badań, Wzory i autorytety Polaków*, http://www.cbos.pl/SPISKOM,POL/2009K_134_09 (20.11.2020).
- Chałas, K., Maj, A. (red.). (2016). *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*. Radom: Polwen. Cogito, <https://cogito.com.pl/dlaczego-bohaterami-literatury-romantyzmu-sa-czesto-ludzie-mlodzi/> (30.04.2023).

- Fita, S. *Polska literatura: pozytywizm*, <https://sztetl.org.pl/pl/sloownik/polska-literatura-pozytywizm> (20.11.2020).
- Jacko, J.F. (2007). *Typy i funkcje autorytetu w czasie nieufności* W: G.P. Maj (red.), *Komunikacja marketingowa w czasach nieufności*. Radom: Wyższa Szkoła Handlowa.
- Jarmuszko, S. (2013). *Autorytet czy może władza – u podstaw nieporozumień, uproszczeń i Mistyfikacji*. W: D. Łażewska (red.), *Autorytet w wychowaniu i edukacji*. Józefów: Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej.
- Jasiński, M. (2012). *Psychologiczne aspekty konstruowania autorytetu*. W: A. Oblubiński (red.), *Autorytet czy potrzebny w procesie edukacji*. Toruń: Akapit.
- Koprowski, K. (2017). *Ideale wychowawcze na przestrzeni dziejów*. Tarnów: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa.
- Korbelak, M., Burkot, J. *Autorytet nauczyciela w percepcji uczniów i ich rodziców*. *Problemy Współczesnej Pedagogiki*, 2(4). (2016).
- Kordziński, J. (2020). *Autorytet nauczyciela, czyli jak być skutecznym i zmotywowanym wychowawcą*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kuzin, M., Wałat, W., *Autorytet nauczyciela współczesnej szkoły – badania sondażowe*. *Problemy Profesjologii*, 1 (2019).
- Łażewska, D. (2013). *Autorytet pedagogiczny w czasach postmoderny*. W: D. Łażewska (red.), *Autorytet w wychowaniu i edukacji*. Józefów: Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej.
- Łobocki, M. (2002). *Wychowanie moralne w zarysie*. Kraków: Impuls.
- Mucha, D., *Poglądy pedagogiczne pozytywistów na wychowanie młodego pokolenia*. *Kultura i Wychowanie*, 3(1). (2012).
- Olubiński, A. (2012). *Rola autorytetu w procesie edukacji – zamiast wprowadzenia*. W: A. Olubiński (red.), *Autorytet czy potrzebny w procesie edukacji*. Toruń: Akapit.
- Paszkievicz, A. (2014). *Skuteczna praca wychowawcza nauczyciela z uczniami*. Warszawa: Difin.
- Piórkowski, P.D. (2016). *Autorytety. Idole pozory, eksperci i celebryci*. Toruń: Witanet.
- Różycka, E. (2004). *Autorytet nauczyciela*, *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*. Warszawa: Żak.
- Skarga, B. (2007). *Człowiek to nie jest piękne zwierzę*. Kraków: Znak.
- Strykowski, W. *Kompetencje współczesnego nauczyciela*. *Neodidagmata*, 27/28 (2004/2005).
- Strykowski, W. *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*. *Edukacja Medialna*, 24. (2002).
- Szempruch, J. (2013). *Pedeutologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne*. Kraków: Impuls.
- Szlachta, B. (red.). (2004). *Słownik społeczny*. Kraków: WAM.
- Tchorzewski, A.M. *Autorytet i jego struktura aksjologiczna*. *Akademia Ignatianum w Krakowie*, SPJ vol. 20 (5) 2017numer specjalny.
- Wasylewicz, M. *Autorytety medialne – starcie czy wsparcie autorytetów realnych współczesnej młodzieży*. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, T. XXXV, 1 (2006).
- Witkowski, L. (2009). *Wyzwania autorytetu w praktyce społecznej i kulturze symbolicznej*. Kraków: Impuls.
- Żywcok, A. *Odmiany autorytetu pedagogicznego, autorytety i pseudoautorytety w wychowaniu człowieka*. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 1 (2006).